

Recenzii

Or, așa cum se precizează clar în acest important volum, toate nevoințele creștinului se înscriu într-o logică a festinului duhovnicesc, a unei jubilații lăuntrice, a unei revărsări a harului în „ulcioarele inimii” (p. 46), inimă care este menită să se umple de mireasma sfințeniei și, prin invocare stăruitoare, să fie gravată asemenea unei prescuri de pecetea numelui lui Iisus (p. 58).

Întreaga nevoie duhovnicească a creștinului are ca scop, în lumina celor trei scrieri, pregătirea pentru înviere, întrucât toate faptele și lucrările omului constituie veșmântul de slavă (sau de rușine) cu care acesta se va înfățișa înaintea Mirelui Hristos (p. 55). În fine, un element important pe care mai dorim să îl semnalăm în aceste rânduri, este îndemnul celor trei părinți la *echilibru* sau *moderație* în viața duhovnicească, la urmarea unei „căi împărătești” (ὁδοῦ βασιλικῆς, Numeri 20, 17, LXX), concretizat în evitarea atât a „excesurilor virtuților”, cât și a „lipsurilor lor” (p. 30, 71 ș.a), extremele de oricare fel fiind socotite un *modus operandis* demonic și, implicit, un pericol ce poate destabiliza sau obtura orice efort spiritual.

Desigur, spectrul duhovnicesc al acestui volum este mult mai larg, cititorul având putința de a afla în interiorul cufărului gândirii autorilor de față o seamă de povățuiri care îl pot încadra pe traiectoria unei vieți creștine evanghelice, așa cum a fost ea trăită de sfinții Bisericii noastre. În fond, așa cum se precizează în epistola lui Ioan Pustnicul, ținta spre care ar trebui să privim cu toții în această viață este tocmai sălășluirea lui Hristos în abisul tainic al omului, pentru ca, prin pomenirea neîncetată a numelui lui Iisus, „inima să înghită pe Domnul și Domnul inima, și să devină cei doi una” (p. 59).

Pr. Dr. Ioan Bădiliță

Elena Chircev, *Muzica românească de tradiție bizantină între neume și portativ*, Editura RISOPRINT, Cluj-Napoca, 2013, ediția a II-a revizuită, ISBN 978-973-53-1070-7; vol. 1: *Transcrierea muzicii românești de tradiție bizantină în notație lineară*, ISBN 978-973-53-1071-4, 187 p.; vol. 2: *Repertoriul liturgic românesc notat pe portativ în colecțiile de cântări bisericești din Transilvania și Banat*, ISBN 978-973-53-1072-1, 235 p.

Cântarea liturgică în Biserica Ortodoxă Română a suferit în ultimele două secole o serie de importante prefaceri, cauzate de evoluțiile mai generale, politice și culturale, care au afectat toate regiunile istorice ale României și, implicit, și Biserica românească. Orientarea europeană tot mai accentuată a Țărilor Române, începând cu jumătatea sec. al XIX-lea a impus și adaptarea practicilor liturgice de origine bizantină, mai orientale, la tendințele de factură apuseană tot mai prezente în realitatea românească.

Lucrarea cercetătoarei clujene Elena Chircev despre *Muzica românească de tradiție bizantină între neume și portativ*, aprofundează un aspect particular al cântării bisericești românești, și anume încercările de folosire a notației lineare (/pe portativ/guidonice – notație dezvoltată în aria apuseană a muzicii în ultimul mileniu) pentru repertoriul muzical liturgic de origine bizantină.

Recenzii

De la început trebuie observat faptul că tratarea este judicios compartimentată în două mari părți, fiecareia dintre ele fiindu-i dedicat câte un volum separat, împărțire care ține seama de specificitatea problematicii pentru vechile Principate Române (sau Vechiul Regat), Țara Românească și Moldova, respectiv pentru Transilvania și Banat. Astfel, autoarea arată cum în Țara Românească și Moldova era vorba mai ales despre „*transcrierea* (s.n.) repertoriului muzical bisericesc în notație lineară” (vol. 1, p. 13), în timp ce în Transilvania și Banat „materialul muzical al colecțiilor *consemnează în scris* (sau *notează* – s. și n.n.) variante orale considerate de autori ca reprezentative pentru cântarea bisericească din zona respectivă” (vol. 2, p. 150).

De asemenea, disputele și dilemele din Țara Românească și Moldova privind folosirea notației lineare pentru muzica psaltică (de origine bizantină) se încadrau în schimbările în curs, determinate, pe de o parte, de introducerea „noii sisteme” a reformei chrysantice după 1814, care dăduse un impuls procesului de *românire* (de traducere și adaptare în limba română a cântărilor psaltice din limba greacă, prin activitatea și tipăriturile lui Macarie Ieromonahul, Anton Pann și ale urmașilor lor), iar mai apoi și pe de altă parte, prin reformele Domnitorului Alexandru Ioan Cuza (1965), de introducere forțată a *muzicii corale armonice* în bisericile românești, aceasta din urmă firesc legată de notația lineară. Dincolo de Carpați, Transilvania și Banatul nu au cunoscut astfel de dificultăți, deoarece, aflate secole de-a rândul sub stăpâniri apusene, notația neumatică era foarte puțin răspândită, iar cea pe portativ mult mai bine cunoscută, așa încât era cât se poate de normal ca notarea variantelor orale în uz să se facă în notația lineară, fie și cu riscul unei anume îndepărtări de fluxul principal al evoluției cântării psaltice.

Bine încadrat istoric și metodologic de câte o *Prefață* și un *Argument* pentru fiecare volum, plus un capitol I (în primul volum) despre premisele istorice ale transcrierii muzicii bisericești în notație lineară (rezumate de noi foarte sumar în paragrafele anterioare), un interes deosebit prezintă partea centrală a cercetării, care în primul volum privește *Variante de transcriere a muzicii psaltice în notație lineară*. Este vorba despre *Transcrierea muzicii psaltice în concepția autorilor ieșeni Gavriil Musicescu, Gheorghe I. Dima și Grigore I. Gheorghiu*, în ultimele două decenii ale sec. al XIX-lea, cu reușitele lor relative și poate nedreapta trecere ulterioară în uitare, apoi despre *Gramatica Muzicii Psaltice* a lui Nicolae Lungu, Grigore Costea și Ion Croitoru, la mijlocul sec. al XX-lea, în cadrul uniformizării cântărilor bisericești, inițiată de Preafericitul Patriarh Iustinian, care a permis tipărirea întregului repertoriu muzical liturgic pe cele două notații puse în paralel.

Urmează o laborioasă și dezvoltată *Analiză comparată a celor două variante de transcriere*, pentru cele opt glasuri bisericești, la fiecare observându-se scara glasului, angrenajul funcțional și formula de acordaj, pentru cântările stihirarice, formulele melodice și tipologiile cadențiale, iar pentru cântările irmologice, stihoavna și troparul. După câteva considerații privind *Transcrierea heruvicelor și axioanelor, Aprecieri (le) conclusive asupra celor două variante de transcriere* marchează mai ales elementele lor comune (precum unele părți ale melodiilor și cadențele), unele comune și cu variantele notate pe portativ în Transilvania și Banat (care fac obiectul celui de-al doilea volum).

Un capitol special este dedicat *Cântărilor Sfintei Liturghii în transcrierea lui Traian Vulpescu*, tipărite la Cluj în 1939; care fac oarecum trecerea între cele două transcrieri comparate anterior.

Recenzii

În cel de-al doilea volum autoarea se concentrează asupra *Melodiilor celor opt glasuri bisericești în colecțiile de cântări din Transilvania și Banat*, unde, după o metodologie asemănătoare celei folosite în primul volum, pentru fiecare glas se analizează comparativ scara și „pilonii” modali, apoi formulele melodice și tipologiile cadențiale, atât pentru cântările stihirarice, cât și pentru cele irmologice. Formulele melodice mai sunt studiate în capitolul 2 (al volumului 2) și pentru podobii, irmoase, heruvice, axioane și chinonice (pricesne). Colecțiile avute în vedere sunt cele ale lui Dimitrie Cunțanu (ed. IV, Sibiu, 1943), Terentius Bugariu (Timișoara, 1908), Trifon Lugojan (ed. II, Arad, 1939), Cornel Ghivulescu (Oradea, 1929), Celestin Cherebețiu (Blaj, 1939), Nicolae Firu (Timișoara, 1943), uneori în relație și cu unele colecții psaltice.

Considerații finale asupra colecțiilor de cântări bisericești din Transilvania și Banat subliniază inclusiv faptul că „asemănarea dintre melodii (din Transilvania și Banat) pledează pentru originea lor comună, adică muzica românească de origine bizantină” (vol. 2, p. 150), atrăgând totodată atenția că „în toate colecțiile este consemnată linia melodică simplă, fără ornamente... (astfel încât) deși amănunțită... analiza surprinde doar o parte a caracteristicilor cântării de strană notată pe portativ, iar imaginea sa poate fi întregită numai prin confruntarea cu documentul sonor” (vol. 2, p. 154).

Și *Încheierea* generală a cărții adaugă concluzii importante, relevând cum „supuse influențelor venite din partea muzicii populare și a celei de tip occidental... cântările de strană din Transilvania și Banat păstrează totuși strânse legături structurale cu melosul psaltic, demonstrând, fără echivoc, că rădăcinile sunt aceleași: muzica de tradiție bizantină... (De asemenea) transferul de la notația neumatică la portativ este un proces foarte greu de realizat și care nu s-a încheiat nici astăzi. Atâta timp cât nu s-au găsit cele mai potrivite soluții de traducere a neumelor chrysantice în notația lineară... problema, în esența sa, rămâne deschisă... (Prin) coexistența, în practica curentă, a celor două sisteme semiografice... muzica de tradiție bizantină viețuiește și astăzi în spațiul românesc prin neume și portativ” (vol. 2, p. 161).

Două *Anexe* extinse sintetizează *Scările glasurilor* și *Formule melodice* ale cântărilor din Transilvania și Banat, completând deosebit de util perspectiva de ansamblu.

*

Orice cercetare viitoare în domeniul folosirii notației lineare pentru muzica liturgică de origine bizantină practică în Biserica Ortodoxă Română va trebui să țină seama, de acum înainte, și de referința reprezentată de către cele două volume ale lucrării Doamnei Elena Chircev.

Pr. Prof. Dr. Vasile Grăjdian

Gabriel-Viorel Gârdan și Daniel Aron Alic (ed., note și studiu introductiv), Pr. Gheorghe Henția, *O călătorie în America*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2014, ISBN: 978-973-595-756-8 , 176 p.

Prezentul volum publică un text inedit, descoperit de editori în arhiva parohiei din Ghelari, Hunedoara, în forma a 106 file scrise de mână, și care descrie călătoria în America (Statele Unite și Canada), la începutul secolului al XX-lea, a preotului hunedorean Gheor-